

ASPECTE ALE MĂSURILOR ANTIEVREIEȘTI ÎN JUDEȚUL TÂRNAVA MARE (1941-1944)

Sârbu Ion Eugen

În numărul anterior al anuarului *Alt-Schaessburg* am tratat câteva aspecte legate de istoria Comunității evreiești din Sighișoara și în special anii 1940-1942. Tema de față este practic o continuare a subiectului, însă abordat din perspectiva unor cazuri particulare. Sunt câteva exemple de evrei de pe întreg cuprinsul județului Târnava Mare, care trăiesc adevărate drame personale ca urmare a măsurilor dure luate împotriva lor de guvernul condus de Ion Antonescu. Dincolo de dramele personale, din documentele legate de "problema evreiască" reiese atitudinea funcționarilor din administrație față de semenii lor. Au existat funcționari zeloși, care au vegheat la respectarea întocmai a ordinilor date. Am întâlnit însă și cazuri de primari, notari, directori de clinică, care au demonstrat compasiune și înțelegere față de evrei.

Așa cum am arătat în numărul anterior (*Alt-Schaessburg* nr. 6) în anii 1941-1942 o serie de imobile aparținând evreilor din Sighișoara și Mediaș au fost confiscate, acțiune urmată de evacuarea lor din "comunele rurale" în reședința de județ (Sighișoara). La aceste măsuri se mai adaugă și alte restricții în ceea ce privește deținerea de fabrici, magazine și alte mijloace economice. Imobilele "românizate" urmau să fie atribuite unor instituții sau organizații. În acest sens au fost adresate câteva cereri Prefecturii Jud. Târnava Mare. O asemenea cerere depusă la Primăria Mediaș, care la rândul ei o înaintează prefecturii, este cea adresată de Oficiul Parohial Ortodox Mediaș. Acesta din urmă solicită "*a fi împrumutată biserica ortodoxă din Mediaș cu două imobile urbane evreiești și cu 53 jugăre pământ*"¹. Primăria Mediaș înaintează prefecturii la 3.09.1941 un raport cu imobilele expropriate de la evrei și care urmează să fie atribuite instituțiilor publice din oraș.

¹¹ Serviciul Județean al Arhivelor Statului Mureș, Fond Prefectura Jud. Târnava Mare, dosar 37/1942, fila 63.

La 16 septembrie 1941 s-a mai trimis un alt "*tablou suplimentar*" ce conținea alte două imobile ce urmau să fie atribuite: una "*Școlii de Stat de Ucenici din Mediaș*", iar alta "*pentru directorul acestei școli ca locuință*"².

După evacuarea evreilor din mediul rural proprietățile lor au fost închiriate ori cumpărate de primării sau de persoane private. S-au întâlnit și situații complicate la care cu greu le găseau răspuns autoritățile locale. Un asemenea caz îl întâlnim în comuna Dârju. Notarul comunei Dârju raportează Prefecturii Județului Târnava Mare faptul că proprietatea evreului Spițer Mihail este ocupată de postul de jandarmi de la 1 iunie 1942³. Când "Legiunea de jandarmi" a dorit să încheie un contract de comodat cu primăria, nu a fost posibil deoarece aceasta din urmă nu putea să-și asume asemenea sarcini nefiind proprietara imobilului. Se mai arată faptul că "*imobilul este proprietatea de fapt și de drept a evreului*", iar comuna nu a ajuns la o înțelegere cu acesta deoarece "*chiria reclamată de evreu este exagerată, deoarece comuna dacă este obligată la plata chiriei pentru jandarmi poate găsi casă mult mai convenabilă cu prețul jumătate*"⁴. În consecință la cele arătate mai sus, primăria roagă prefectura să pună în vedere jandarmilor să încheie contract de închiriere direct cu evreul și să stabilească chiria care cade în sarcina ei.

O problemă o reprezenta și circulația evreilor dintr-o localitate în alta. Ei nu puteau să se deplaseze liber cu trenul sau cu alte mijloace de transport, pentru a-și rezolva unele probleme personale, decât în urma aprobării unor autorizații de călătorie.

În vara anului 1941 cea mai mare parte a evreilor ce locuiau până atunci pe teritoriul județului, în mediul rural au fost "evacuați în capitala județului". Au fost nevoiți să-și părăsească locuințele și să se stabilească la rude sau să-și ia o casă cu

² Idem, dosar 6/1942, fila 11.

³ Idem, dosar nr.37/1942, fila 101,

⁴ Ibidem,

chirie atât în Sighișoara cât și în Mediaș⁵. Apropiindu-se iarna, Ministerul Afacerilor Interne dă un ordin (No.18469 din 27.09) prin care se aduce la cunoștință prefecturilor că *"pentru deplasarea evreilor la localitățile de reședință, pentru a-și aduce lucrurile de iarnă, domnul prefect va da aprobare de la caz la caz. Domnul prefect va putea aproba plecarea în serii mici, organizând pe răspunderea d-sale atât plecarea, luarea lucrurilor (desigilarea locuințelor și sigilarea lor) cât și înapoierea lor în capitala județului. Toate aceste operațiuni se vor face cu maximum de atenție pentru a nu dispărea nici un evreu"*⁶.

În primăvara anului 1942, cel puțin 50 de familii de evrei au fost evacuate din comunele lor în Sighișoara. Acest fapt reiese dintr-un **borderou** al cererilor depuse de evrei, prin care solicitau autorizații de călătorie și reîntoarcerea în comunele de unde au fost evacuați⁷.

Am reprodus borderoul amintit în tabelul de mai jos.

Nr . ctr .	Numele și prenumele	Comuna din care a fost evacuat	Domiciliul actual și adresa
1.	Hirschhorn Eugen	Hoghiz	Gen. Moșoiu, 5
2	Steiner Lazar	Hoghiz	Matei Basarab, 8
3	Friedman Maurițiu	Racoșul de jos	I.C. Brătianu ,7
4	Hertz Cecilia	Augustin	Vlad Țepeș, 17
5	Schvartz Charlotte	Augustin	Vlad Țepeș ,17
6	Schvartz Alexandru	Augustin	Vlad Țepeș ,17
7	Farkas Arnold	Vânători	Oituz, 9
8	Goldenblum David	Mureni	Vlad Țepeș ,13
9	Serena Weiss	Criș	Mih. Albert ,7
10	Engelmann Albert	Buia	A. Mureșan ,31
11	Socolovsky Iosif	Agnita	Reg. Ferdinand ,24
12	Engelmann Bestrice	Buia	A. Mureșan ,31
13	Farcaș Iacob	Vânători	Mih. Viteazul ,19
14	Lovi Rozalia	Telina	Sub Monument ,21
15	Farcaș Oeza	Vânători	Sub Monument ,21
16	Mozes Entic	Hoghiz	Gen. Moșoiu, 9

⁵ Ibidem, fila 630.

⁶ Idem, dosar 6/1942, fila 5.

⁷ Idem, dosar nr.37/1942, fila 189,

17	Mozes Olga	Hoghiz	Gen. Moșoiu, 9
18	Mozes Gheorghe	Hoghiz	Gen. Moșoiu, 9
19	Goldstern Pereza	Veseud	Mih. Viteazul ,20
20	Weiss Iosif	Săcuieni	Matei Basarab, 2
21	Isac Desideriu	Vânători	Piața Cetății, 13
22	Iacob Regina	Vânători	Piața Cetății ,13
23	Marcovici Solomon	Boarta	Mih. Viteazul, 10
24	Berneth Charlotte	Hoghiz	Libertății ,64
25	Ozitter Irimie	Hoghiz	Libertății ,64
26	Gidali Samuilă	Jacod	Matei Basarab
27	Spirer Bela	Buia	Mih. Viteazul, 43a
28	Schvartz Mina	Boiu	A. Mureșan ,15
29	Mozes Sara	Boiu	A. Mureșan ,15
30	Leb Frieda	Albești	Mih. Albert ,7
31	Steiner Ignăție	Ungra	Reg. Derd, 128
32	Steiner Malvine	Ungra	Reg. Derd, 128
33	Grossmann Elena	Besa	Hain ,33
34	Hirschfeld Maximilian	Racoșul de jos	Tâmplarilor, 6
35	Farkas Moise	Vânători	Oituz, 9
36	Grossmann Avram	Mureni	Wallbeun ,9
37	Spierer Herman	Buia	Stefan 0, Iosif ,11
38	Adler Neti	Calvasar	Reg. Ferd ,32
39	Leb Iacob	Codreni	Mih. Eminescu ,21
40	Sohobel Izidor	Daneș	Păstorilor ,8
41	Gunzenberg Simion	Proștes	I. Chendi ,58
42	Polaosek Eleonora	Grânar	Mih. Eminescu, 21
43	Herzlinger Maria	Mujna	Mih. Eminescu, 3
44	Rosenbaum Iohanna	Bodogaia	Tache Ionescu ,15
45	Wurzberger Maurioiu	Moardăș	Păstorilor ,8
46	Farkas Desideriu	Vânători	Sub Monument, 21
47	Malbreiuh Hani	Buia	Eminescu
48	Gheterman Tudi	Bratei	Walbaum, 9
49	Kartz Moz	Agnita	Walbaum ,9
50	Weiss Oscar	Săcuieni	Matei Basarab, 2

Aceste cereri pentru eliberarea unor autorizații de călătorie au fost făcute, în general, pentru a se deplasa în comunele de unde au fost evacuați, cu scopul de a-și vinde proprietățile sau a-și lichida micile afaceri pe care le aveau acolo. Au existat situații când primăria unei comune, direct interesată, a cerut eliberarea autorizației de călătorie pentru o familie de evrei. Notarul (secretarul primăriei) Comunei Bichiș la 20 septembrie 1942 roagă Comisariatul de Poliție Mediaș să faciliteze formele

pentru deplasarea evreilor Rozembaum Zali, Aladar și Isac deoarece aceștia "*având proprietăți clădite în comuna Bichiș urmează a le preda statului*"⁸.

Prin restricțiile de deplasare dintr-o localitate în alta a evreilor, era afectată, în unele cazuri, activitatea economică a unor firme. G Folberth & Co - firmă de curele și articole din piele - adresează prefectului o cerere pentru eliberarea unei autorizații de călătorie "*pe CFR, autobuze și alte mijloace de locomoție*" pentru coproprietarul său Kolb Nicolae⁹. Motivația adusă în sprijinul acestei cereri reflectă o anumită stare de fapt a lucrurilor. În cerere este menționat faptul că coproprietarul Kolb Nicolae este și specialistul fabricii, iar avizul favorabil este necesar pentru că "*de fapt fabrica aduce un aport real industriei românești și este necesară funcționarea ei*", iar fără de acest specialist ar suferi, mai ales că "*în prezent nu se pot găsi alți specialiști, fiind mobilizați cei de origine etnică română*"¹⁰.

Controlul circulației evreilor era foarte strict, iar atunci când ordinele în vigoare nu erau respectate, evreii erau considerați suspecti și chiar "*ostili statului român*". Într-un document confidențial trimis de către Poliția Sighișoara d-lui prefect al Jud. Târnava Mare, am întâlnit un asemenea caz. Pentru a înțelege cât mai bine cum puneau problema autoritățile și ce măsuri propuneau în cazul nerespectării condițiilor de deplasare a evreilor, am ales să redăm documentul aproape în întregime, iar pentru o cât mai interesantă lectură am păstrat exprimarea originală. Raportul mai sus amintit conține următorul text: „*Avem onoarea a vă raporta, că cu raportul Nr. 2625 din 20 iunie a.c. s-ua înaintat Inspectoratului Regional de Poliție Alba Iulia actele în contra evreului Hirschfeld Maximilian, cu domiciliul obligatoriu, în acest oraș str. Tâmplărilor nr. 6, fiind evacuat în luna iunie 1941 de pe teritoriul comunei Racoșul de Jos, jud. Tr. Mare, pentru faptul că eliberându-i-se de această poliție [Sighișoara] autorizația de călătorie nr.70 din 13 iunie 1942 pe*

⁸ Ibidem, fila 614,

⁹ Ibidem, fila 613,

¹⁰ Ibidem.

distanța Sighișoara - Rupea [...] cu valabilitate de la 15 pînă la 16 iunie 1942, când a ajuns în comuna Rupea nu s-a prezentat la Postul de Jandarmi, respectiv, pentru a i se face viza de sosire, pe autorizația de călătorie.

Astfel numitul evreu nu s-a conformat ordinelor în vigoare, cu privire la deplasarea evreilor.

Întrebat, că de ce nu s-a prezentat la Postul de Jand. Rupea, pentru a face viza de sosire pe autorizația de călătorie, a declarat că nu a știut acest lucru, ori afirmațiile acestui evreu nu pot fi adevărate, deoarece chiar pe autorizația de călătorie se menționează clar, că în localitatea unde merge, este obligat a se prezenta la poliție, sau Post de Jand., pentru a lua viza de sosire.

Din cele de mai sus rezultă, că numitul evreu intenționat nu s-a prezentat la Postul de Jand. Rupea pentru viză, prin aceasta căutând a se sustrage supravegherii, probabil pentru a nu se descoperii intențiile necurate, pe care le avea.

Din acte rezultă că acest evreu s-a mutat de un an de zile din str 6 Septembrie 22, adresă ce s-a menționat în registrul de evidență a evreilor de la Biroul Siguranței, în str. Tâmplarilor nr.6, fără a fi făcut cunoscut acest lucru Biroului de Siguranță, după cum era obligat, astfel că numitul evreu a făcut și acest lucru intenționat, pentru a nu i se ști domiciliul și deci a deruta organele polițienești în ceea ce privește supraveghierea sa.

Evreul Hirschfeld Maximilian s-a arătat ostil Statului Român, prin faptul că a afirmat că englezii vor câștiga războiul și că soarta evreilor va fi cu totul alta decât cea din prezent.

Credem că acest evreu ar trebui să fie internat în lagăr, spre a servi ca exemplu și celorlalți evrei, care în viitor vor căuta să se sustragă de la îndatoririle ce le au. [...]”¹¹.

¹¹ Idem, dosar 6/1942, fila 21.

Se poate constata că după ce le-au fost restrânse drastic o serie de drepturi civile, dacă nu respectau cu sfințenie reglementările ce priveau circulația lor, evreii erau pedepsiți încă o dată în plus.

O altă problemă pe care o întâmpinau evreii era excluderea copiilor din școlile de stat. La Sighișoara nu exista o școală primară evreiască de 7 clase, însă era una la Mediaș¹². Deplasarea copiilor la Mediaș presupunea acordarea unei autorizații de călătorie pentru părintele însoțitor. Din toamna anului 1942 datează unele cereri în acest sens, însă nu știm în ce măsură a mai funcționat această școală deoarece la 16 octombrie 1942 nu a sosit încă ordinul de aprobare de la Ministerul Culturii Naționale¹³.

Problemele de acest fel au continuat pentru populația evreiască până în anul 1944. Au existat situații în care în urma bombardamentelor unora le-a fost distrusă locuința și au cerut să revină în comunele natale din mediul rural. Prin ordinul nr. 5302 din 30 mai 1944 se interzicea autorităților locale să aprobe așezarea evreilor în comunele rurale¹⁴. Potrivit aceluiași ordin se accepta totuși, în cazurile excepționale sau dacă chiar era necesară prezența unui evreu în sat, însă așezarea lui trebuia să fie aprobată de Ministerul Afacerilor Interne - Subsecretariatul de Stat al Poliției. Un caz de evreu care dorea să revină în comuna natală fiind constrâns de împrejurări a fost cel al evreului Genadt Sidon Izidor ce locuia în Brașov. Acesta înaintează o cerere la 24 mai 1944 prefectului din Sighișoara prin care îl roagă să-i aprobe "*evacuat în comuna natală Cuciulata din Jud. Târnava Mare*"¹⁵. El își întemeiază cererea pe faptul că este sinistral în urma bombardamentelor "*aviației inamice*" (aviația germană) și în plus afirmă că de când este concentrat la Spitalul Brașov (august 1941) și-a făcut datoria față de țara în care s-a născut. La cerere mai anexează și un

¹²Idem, dosar 37/1942, fila 672,

¹³Ibidem, fila 670

¹⁴Idem, dosar 24/1944, fila 2,

¹⁵Ibidem, fila 4,

certificat de bună purare eliberat de conducerea spitalului, în care se afirmă că "evreul Genadt Sidon ... tot timpul concentrării a avut o purtare morală ireproșabilă, îndeplinându-și datoria în modul cel mai conștiincios. Susnumitul nu a dat dovezi că nutrește sentimente subversive sau dăunătoare statului ori ordinii publice"¹⁶. Evreul în cauză a dat asigurări că familia lui se va întreține singură și nu va cere ajutor financiar din partea comunei, iar primăria Căciulata i-a dat aviz favorabil pentru a se întoarce¹⁷. Cu toate acestea prefectura nu aprobă evacuarea lui în comuna Căciulata "întrucât în comună sunt prea mulți evacuați"¹⁸.

Pentru a exista o evidență cât mai exactă în intervalul 20-30 mai 1942 urma să se desfășoare recensământul evreilor de pe tot cuprinsul județului¹⁹. Cu toate că majoritatea evreilor au fost evacuați din mediul rural, totuși în mai 1942 mai existau încă evrei în sate. În legătură cu pregătirea recensământului, prefectura, "având în vedere că se mai găsesc și astăzi evrei în mediul rural", îi cere comandantului Legiunii de Jandarmi măsuri pentru "ca posturile de jandarmi să îndrume toți evreii la Sighișoara" pentru primirea și completarea formularelor de recensământ²⁰. Cei din Mediaș rămâneau în oraș urmând să se deplaseze comisiile de recensământ acolo. Nu am intrat în posesia datelor recensământului făcut în mai 1942, dar există date oficiale ale populației evreiești din județ pentru anul 1941. Potrivit acestora nu exista o populație foarte numeroasă de evrei raportată la numărul total al populației. Dintr-un total de 164 646 de locuitori în întreg Județul Târnava Mare, doar 1089 erau evrei în anul 1941. Datele privitoare la evrei pentru anul 1941 prezentate în Monografia Jud. Târnava Mare (1943) ridică unele semne de întrebare²¹. Potrivit sursei amintite față de anul 1930 în 1941 populația evreiască a crescut doar cu 2

¹⁶ Ibidem, fila 6,

¹⁷ Ibidem, fila 3,

¹⁸ Ibidem, fila 7.

¹⁹ Idem, dosar 37/1942, fila 348,

²⁰ Ibidem, fila 349.

²¹ *Monografia Jud. Târnava Mare, Tipografia Miron Neagu-Sighișoara, 1943, p.96,*

persoane, în condițiile în care s-a înregistrat o creștere destul de semnificativă a populației (mai puțin la unguri unde este consemnată chiar o scădere). Cea mai numeroasă comunitate de evrei era la Mediaș și număra 788 de locuitori²². În schimb la rubrica "alții" apare cifra de 12 186 în anul 1941 față de 4 675 în anul 1930. Este posibil ca în condițiile politico-idelogice de atunci cifrele acestea să nu fie chiar reale și numărul evreilor să fi fost puțin mai mare. Chiar și așa nu putem vorbi la nivelul județului de o populație foarte numeroasă de evrei. Probabil faptul că nu era foarte numeroasă în Jud. Târnava Mare, această populație nu a reprezentat un "pericol" atât de mare pentru regimul antonescian ca în alte zone ale țării unde au existat deportări. Nu este exclus să fi existat cazuri de deportări în zona Sighișoara, dar noi nu am întâlnit în documentele la care am avut acces. Mai mult, sunt câteva informații care ne determină să credem că nu au existat asemenea cazuri. În 1949 la cererea autorităților centrale trebuia făcută o "*recenzare, inventariere și conservare a bunurilor evreilor care au fost deportați și nu s-au mai întors în țară*"²³. Prefectura județului Târnava Mare cere o evidență în acest sens din teritoriu. Toate *preturile* plaselor (plășilor) Sighișoara, Mediaș, Rupea Saschiz, Agnita și Șeica Mare au răspuns că pe teritoriul lor nu au existat asemenea cazuri²⁴. Dacă ar fi existat bunuri rămase de pe urma evreilor deportați cu siguranță acestea apăreau consemnate în dosarul cu privire la ordinul referitor la inventarierea și conservarea bunurilor evreilor deportați. Chiar dacă nu au fost deportați, evreii din Județul Târnava Mare au avut de suferit de pe urma legilor antisemite din anii 1940-1942.

²² Ibidem.

²³ Serviciul Județean al Arhivelor Statului Mureș, Fond - Prefectura Jud. Târnava Mare, dosar 2/1949, fila 3,

²⁴ Ibidem, filele 8-15.

Aspects of anti-Jewish measures in the County of Târnava Mare (1941-1944)

(Abstract)

In the previous issue of the yearbook *Alt-Schaessburg* we treated some aspects regarding the history of the Hebrew Community of Sighisoara, especially during 1940-1942. This theme is basically a continuation of the subject, but approached from the perspective of individual cases. In the years 1941-1942 a series of properties belonging to Jews in Sighisoara and Medias were confiscated, action followed by their eviction from "rural communities" to the county seat (Sighisoara). Beside these measures there were also other restrictions regarding ownership of factories, shops and other economic resources, as well as access to education. The confiscated buildings were to be assigned to institutions or organizations. Another problem was the movement of Jews from one place to another. They couldn't move freely, by train or other transportation to solve some personal problems, only after approval of some travel authorizations. This kind of problems continued for the Hebrew population until 1944.

Cuvinte cheie: Sighișoara, Mediaș, evrei, restricții, evacuare.

Keywords: Sighisoara, Medias, Hebrew, restriction, eviction.